

GELENEKLERİN ARDINDAKİ ÖLÜMLER: TÖRE CİNAYETLERİ

Araç. Gör. Berrin OKTAY YILMAZ*

*“Doğdun
Üç gün aç tuttuk seni
Adiloş bebe
Hasta düşmeyesin diye
töremiz böyle..”*

Ahmed Arif¹

This article examines the reasons and the results of the honour killings which influence the life of some women in Turkey and in most countries of the world. The article starts with an explanation of the meaning of custom and honour. The second part of the article tries to present the reason of the honour killing in Turkey and in the other countries. Later, it analyzes the laws which incite this killings. And the article finishes the presentations of the new developments about the solution of the killings and the suggestions.

GİRİŐ

Kadına karşı işlenen aile içi şiddetin bir türü olan töre cinayetleri, 21. yy’a girmemize rağmen toplumumuzun hala kanayan bir yarasıdır. Kırsal kesimde olduğu kadar göçle kentlerin varoşlarına hatta yurt dışına taşınan bir ayıptır töre cinayetleri. Erkek arkadaşıyla buluştu, radyo dinledi, bir erkeği sevdi diye öldürülen genç kızlar, kadınlar. Çoğu zaman intihar süsü verilerek aile meclisinin kararıyla küçük erkek kardeşlere işletilen ya da ailenin diğer erkek bireyleri tarafından işlenen cinayetlerdir töre cinayetleri. Kurbanlar kızlar, kurbanlar küçük erkek kardeşler. **Töremiz** böyle, ailemizin **namusunu** korumak zorundayız yoksa insanlar, aşiret ne der, toplum içine nasıl çıkarız, başımız dik nasıl dolaşırız diyen geleneksel, baskıcı ataerkil zihniyet. Peki bu cinayetlerin arkasında yatan nedenler nelerdir? Kadınlar neden namus uğruna töremiz böyle diyerek öldürülüyorlar? Daha çok Akdeniz ülkelerinde, Ortadoğu’da ve Müslüman ülkelerde gözlenen töre ya da namus cinayetlerini tek bir nedene indirgemek doğru olmaz. Bunun

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.
¹ Ahmed Arif, **Hasretinden Prangalar Eskittim**, 43.baskı, İstanbul, Everest Yayınları, 2002, s.87

arkasında geleneksel tarım toplumu yapısı, aşiret olgusu, tek tanrılı dinlerin kadına bakışı, ataerkil zihniyet en başa yerleştirebileceğimiz nedenlerdir. Bu bağlamda bu çalışmada genel olarak töre ve namus kavramlarını, töre cinayetlerinin nedenlerini, dünyada ve Türkiye'deki durumu ana hatlarıyla vermeye çalışacağız.

Töre ve namus kavramları

Töre, “bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş, davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların tümü ve bir toplumdaki ahlaksal davranış biçimi”dir². Adetlerin inançlar tarafından desteklenerek vazgeçilmez, uygun ve gerekli olmaları töreleri oluşturur Sosyolojik bir kavram olan ve örf, adet, gelenek gibi toplumsal “norm” içinde yer alan töre, toplumda benimsenen değerlerden sapmalar karşısında sert ve acımasız cezalar içerir. Bu cezaları haklı göstermeye çalışan ölçüt ise, bunların toplumsal refah için vazgeçilmez olduğudur³. Ancak bu şekilde toplum tarafından kabul görür. Her toplumun kendine göre kuralları vardır ve töreler de bu kurallara göre değerlendirilerek onlara uyanlar veya uymayanlar şeklinde nitelendirilir. Töreler toplumun üyelerini birbirlerine bağlayan ve zamanla yol gösteren güç haline geldikleri için⁴, ataerkil ideolojinin hakim olduğu Türk toplumu gibi geleneksel toplumlarda törelerin yerine getirilmesi kaçınılmazdır.

Töre cinayetlerinin işlenmesine neden olan ana kavram hiç kuşkusuz insanların ardına sığındıkları **namus** kavramıdır. O yüzden töre cinayetleri çoğu zaman namus cinayetleri olarak da adlandırılmaktadır. Namus kavramının sözlük anlamı; “bir toplum içinde ahlak kurallarına beslenen bağlılık; dürüstlük, doğruluk; sililik, iffet”⁵ şeklindedir. Namus, farklı dillerde de aynı anlamı içermektedir. İngilizce *honor*, İspanyolca *honra*, Arapça *sharaf* Türkçe *namus* sözcüğünün karşılıklarıdır. Arapçada namus kavramının kökenine bakıldığı zaman hem fiziksel konum hem de sosyal konum açısından yüceliği ifade eden bir kökten geldiği görülmektedir. Arapçada namus geniş anlamıyla geleneksel davranış kalıbına uyma ona itaat etmekle bağlantılıdır. Dar anlamıyla ise kurulmuş, var olan sosyal normların kabul edilmesini talep eder⁶. Bütün dillerde

² Türkçe Sözlük, Cilt:2, Ankara, Dil Derneği Yayınları, 1999, s.1342

³ International Encyclopedia of the Social Sciences, Vol.6, McMillan and Free Press, s.205

⁴ Filiz Kardam, “Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler”, Töre Cinayetleri-Panel Bildirileri, KSSGM Yayınları, Ankara 1999, s.94

⁵ Türkçe Sözlük, a.g.e. s.982

⁶ Ahmed Abou-Zeid, “Honour and Shame Among the Bedovis of Egypt”, Honour and Shame:The Values of the Mediterranean Society, J.G.Peristiany(ed), The University of Chicago Press, Chicago, 1966, s.258

hemen hemen aynı anlamı içeren namus kavramında bizi ilgilendiren *sililik*, *iffet* yani kadına atfedilen tanımdır.

Ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda erkekler hem kendi davranışlarından hem de kadın akrabalarının davranışlarından sorumludurlar. Aile içindeki ilişkilerde eşitlikten uzak, kadın üzerinde egemenlik kurma anlayışı mevcuttur. Eski Roma'ya kadar uzanan ataerkil aile tipi, Yunan, Hint, Çin ve Yahudi toplumlarında da görülmektedir. “*Evde yakılmış olan ateşin*” devam ettirilmesi için erkek çocuğa hakim olma düşüncesi, onun yüceltilmesi, kız çocuğunun değerini yitirmesine neden olur⁷. Bu toplumlarda kadın, “**namus**” kavramının taşıyıcısı, erkek ise birebir sorumlusudur. Kadın namuslu olmak, erkek ise namusunu korumak durumundadır. Erkek kadının namusunu onu ve bedenini denetleyerek korur⁸. Erkeği merkez olarak alan ataerkil zihniyet, “erkeklik” ve “kadınlık” rollerini ayrı ayrı sunmakta, erkeğe ayrıcalık vermektedir.

Namusa leke gelirse temizlenmesi gerekir. Kemal Tahir'in namus suçundan hapiste yatanların hikayesini anlattığı romanında geçen şu diyalog da namusun temizlenmesi gerektiği yönündedir⁹:

...Yahu Cemile'yi adam vurur mu! El kadar kızı....

-Namustur bu Çavuş!

-Namus mudur? Bire Müdür kimin namusudur? Cemile'nin babası olacak dümbüğün namusu mu?

-Elbette! **Namustur** ve de temizlenmiştir.

Tek tanrılı dinler de erkeğe kadının vücudu üzerinde denetim hakkına sahip olma yükümlülüğünü verir. Örneğin Tevrat, “...genç kadında kızlık nişanları bulunmadığı hakikat ise, o zaman genç kadın babasının evinin kapısına çıkarılacak ve şehrin adamları onu taşılayacak ve ölecek” demektedir¹⁰. Kuran'da da bu düşünce beslenmektedir: “Erkekler kadından üstündür. Çünkü

⁷ Birsen Gökçe, “Aile Yazıları ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları I-Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihsel Süreç*, Beylül Dikeçlil ve Ahmet Çiğdem (der), Ankara, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu,1990, s:217

⁸ Fatmagül Bertay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul, Metis Yayınları, s.154

⁹ K.Tahir, a.g.e., s.60

¹⁰ Hidir Aslan, *Tanrı ve Kadın*, İstanbul, Berfin yayınları, 1996, s.23,

bir kere Allah birini diğerinden üstün yaratmıştır”¹¹. “Mü’min kadınlara söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını muhafaza etsinler...”¹². Bu surelerden de anlaşılacağı gibi kadın ikincil konumuna itiraz etmemeli ve bedeninin denetimini erkeğe bırakarak, onların üstünlüğünü kabul etmelidir. Bu düşüncelerle beslenen ataerkil ideoloji, akrabalık ilişkileriyle daha da pekişmektedir. Bu noktada “kollektif namus” diyebileceğimiz bir grubun namusu ortaya çıkmaktadır. Aile birbirinin namusundan özellikle de erkekler kadınların namusundan sorumludur. Hatta bu durum Ortadoğu’da ve Türkiye’de (Güneydoğu) bir kabilenin, aşiretin namusunu gündeme getirmektedir. Grup içerisinde birine atfedilen “namussuz” kavramı diğerini de ilgilendirmektedir. Erkeklerle ayrıcalık tanınırken kadınları kısıtlayan “cinsel saflık” ön plana çıkıyor, cinsel kısıtlama erkeğin prestijini artırırken, “cinsel özgürlük” kadının namusunu kirletiyor¹³.

Neden töre/namus cinayetleri?

Törenin tanımını yaparken toplumda bazı kurallar olduğunu, töre gereği uyulması gereken kurallara uyulmadığı zaman kişilerin cezalandırıldıklarını belirtmiştik. Bazen bu kurallar öylesine kesin emirler içerir ki, bunlara uyulmadığı zaman karşımıza ölüm çıkar. İşte doğrudan kadına zarar veren **töre cinayetleri** de uyulması ve gereğinin yapılması mutlak olan geleneklerdir. 1996 yılında Urfa’da işlenen töre cinayetinde (Sevda Gök olayı), Urfalıların çoğu şöyle demiştir: “Aile içi bir sorundu, **törelerin gereği** yapılmıştır”¹⁴.

Bugün töre/namus cinayetlerinin en çok görüldüğü Ortadoğu, Balkanlar, Akdeniz ülkeleri, Pakistan, Türkiye gibi ülkelerde insanlar başkaları tarafından aldatılacakları, zarara uğrayacaklarını düşündüklerinde daha çok kendi canından olanlara itimat ederler. Bu durum tarım toplumu ve sanayi toplumu arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Çünkü sanayi toplumlarında yüz yüze temas çok mümkün olmazken insanlar örgüt ve kuruluş temelinde birbirlerine itimat ederler, kişisel dayanışma zayıflar¹⁵. Buna rağmen sanayi toplumuna uyum sağlayamamış, tarıma dayalı, dışarı kapalı toplumlarda görülen ve insanların daha yakınlaşmasını sağlayan “kan bağı-akrabalık ilişkileri” kadın-erkek ilişkilerini de etkilemektedir. Kadının namusu ailenin namusu haline

¹¹ Kuran’ı Kerim ve Yüce Meali, (Türkçe anlamı, çev.Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Şenyıldız Yayınevi), Nisa 34, s.85

¹² A.g.e., Nur 31, s.354

¹³ A.g.e., International, s.506

¹⁴ Kim, Mayıs 1996

¹⁵ TÜSİAD, Türk Toplumunun Değerleri, İstanbul.1991, s: 20

gelip, cinselliği “kollektif namus” adıyla toplu biçimde, bir grup tarafından denetlenmektedir. Kadın namusunu koruyamazsa bütün ailenin namusu yara alacaktır. Özellikle aile ve akrabalığın merkezde bulunduğu kırsal toplumlarda akraba olsalar da olmasalar da herkes birbirinden sorumludur. Türkiye’de kırsal kesimde töre cinayetlerinin daha çok görülmesinin temelinde de bu olgu yatmaktadır. Eğitim düzeyinin düşük olması, dine ve törelere daha çok bağlanma, yakın akrabalık ilişkileri ve dayanışma isteğinin yüksekliği, kaderci eğilimler temelde töre cinayetlerini bu bölgelerde daha da artırmaktadır. Öylesine katı bir tutum vardır ki bunu değiştirmek çok zordur. “Kollektif namus” duygusu geçim kaynaklarının yeterli olmadığı, bireylerin birbirlerine daha bağımlı oldukları, yönetici birimlerin az ya da merkezizetçi oldukları bölgelerde daha çok görülür. Böyle bir ortamda kişi tek başına varolamaz ve aile ekonomisi şeklinde örgütlenme olur. Tehditlere karşı kişi tek başına karşı koyamayacağı için aile ve akrabalar devreye girerler. Akdeniz havzasının doğusu, Balkanlar, Anadolu yarımadası, Afganistan, Arap Yarımadasında bu durum yaygındır¹⁶.

Deniz Kandiyoti, kadın cinselliğinin sürekli denetlenmesi gereken bir olgu olduğunu, buna rağmen erkeklerin erkeklik becerilerini teşhir etme arzusunun Türk toplumu gibi toplumlarda şaşırtıcı olmaması gerektiğini ileri sürerek kadın cinselliğinin tehlikeli olarak adlandırılmasının bir nedeninin de bu olduğunu belirtmektedir¹⁷. Erkek bu noktada namusuna gelecek bir tehdit karşısında şiddeti bir araç olarak kullanıp, kadına boyun eğdirmeyi tercih etmektedir.

Kağıtçıbaşı’na göre namus diğer geleneksel değerler gibi toplumsal bir değerdir ve büyük oranda toplumsal bir gereklilik taşır. Tartışmalar, kavgalar, kan davası toplumsaldır, bireysel değildir. Erkek de namusunu toplumun şartlarına göre değerlendirir¹⁸. Erkeğin kadına karşı gerçekleştirdiği şiddet türleri dayak, tecavüz kişiselleştirilirken, öldürme gibi daha ağır şiddet türü toplumsallaştırılır. Dayak atmaktadır haklı nedeni(!) vardır veya tecavüz etmektedir erkeklik kimliği ile bağlantılıdır. Ancak cinayette olayın farklı bir boyut kazandığını görmekteyiz. Olay toplumsallaşmakta öldürdüm çünkü töremiz öyle, namus anlayışımızın gereği olarak yaptım diyebilmektedir.

¹⁶ Sefa Şimşek, *Törelere Aynasında Doğu ile Batı*, Bursa, Asa Kitabevi, 1998, ss.36-37

¹⁷ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar/Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul, Metis Yayınları, 1997, s. 75

¹⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Cultural Values and Population Action Programs: TURKEY*, Report prepared for UNESCO, 1977, s.46

Toplumun istediği ahlak ve namus normlarına uyma çerçevesinde yapılan eylemi haklılaştırmaktadır. Namus adına işlenen cinayetleri de toplum tarafından öğrenilmeli, lekelenen namusu, şerefi temizlemeye yönelik olduğu bilinmelidir¹⁹.

Deniz Kandiyoti, Germaine Tillion'a dayanarak Akdeniz'de "namus" ve "iffet" kavramlarının neolitik dönem sonrasında endogam kabile(kabile içinde evlenen) topluluklarına özellikle kent uygarlığı tarafından yöneltilen tehdit karşısında geliştirilmiş olabileceğini ileri sürmektedir. Kadınların kapatılmasını kabile toplumunun evrimleşemeyip bozulmasının sonucu ve bir savunma aracıdır²⁰. Ataerkil toplum düzeni ilk defa Eski Mezopotamya'da kent devletlerinin ortaya çıkışıyla görülmüştür²¹. Türkiye; Orta Doğu, Güney ve Doğu Asya'nın büyük bir bölümüyle birlikte "klasik ataerkilliğin" yer aldığı kesime yerleştirilmektedir. Otoritenin yaşlı erkeğin elinde bulunduğu, erkek soyundan devam eden, kadınların yaşamlarını kısıtlayan, erkek egemen bir sistemdir bu. Ataerkil düzeninin yapısı kişiye, cinsel rol, toplumsal yapı, değerler, tutumlar konusunda ataerkil ideolojiyi benimsetmektedir. Bu ideoloji ile yetişen çocuk bunu yaşamına geçirmektedir. Örneğin Türkiye'de üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada "namus değerinin ne ifade ettiği" sorusuna öğrencilerinin %57'si ırz (kızın bekareti, kadına leke gelmemesi) olarak algıladığını belirtirken, %22'si dürüstlük, iyi ahlak, sözünde durmak olarak ifade etmektedir²². Yine aynı araştırmada "yolda beraber giderken kız kardeşinize veya kız arkadaşınıza sarkıntılık yapılırsa (söz/fiilen) ne yaparsınız?" sorusuna erkek öğrencilerin %45'i dövüşürüm, %18.85'i sert ve ters bakarım, %16'sı sözle karşılık veririm diyor²³. Bu yanıtlar erkeklerin namuslarını korumak için hiç çekinmeden şiddete başvurabileceklerini gösteriyor. Toplum da zaten bunu yapmalarını bekliyor. Çünkü namus odaklı kültürde erkek daha çabuk saldırıya geçer, kavgacı ve gözü pektir. Namusunu savunmak, korumak yadırganmaz hatta şiddete dayalı davranışlar da çoğu zaman kabul edilir ve onaylanır²⁴. Erkekten istenen cesur ve gözü pek olmanın yanı sıra sorunlara karşı etkili çözümler bulmak ve onları uygulamaya sokmak.

¹⁹ Serap Özgür ve Diane Sunar, "Social psychological Patterns of Homicide in Turkey. A Comparison of Male and Female convicted Merderers", *Sex Roles, Family and Community in Turkey*, Çiğdem Kağıtçıbaşı(ed), Indiana University Turkish studies 3, 1982, s.351

²⁰ D.Kandiyoti, a.g.e., s.112

²¹ F.Berktaş, a.g.e., s.30

²² Mahmut Tezcan, *Türklerle İlgili Stereotipler ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1974, s.267

²³ A.g.e., s.269

²⁴ S.Özgür, "a.g.m.", s: 352

Geleneksel ailede namusun üç boyutu vardır. Birincisi kadın davranışının denetlenmesi, ikincisi kontrol yitirildiğinde duyulan utanç, üçüncü boyut ise topluluğun (grubun) işe karışması²⁵. Kadın davranışının denetlenmesi; kadının evde, uysal, boyun eğen biri olmasıyla ilişkilidir. Erkeğin boyun eğdirmişliği, cinsel temizliği (saflığı) da beraberinde getirmektedir. Kadının evlenmeden hamile kalması ile erkeğin evlenmeden bir kadını hamile bırakması veya zina yapması karşısında verilen cezalar çok farklı. Kadının davranışları kontrol altına alınırken; onun cinselliği, eşlik görevlerini yapmadaki performansı ve yaşamı kontrol altına alınıyor. Evli kadınların zinası ve evlenmemiş genç kızların cinsel deneyimi ataerki toplumlarda ölümle ya da çeşitli cezalarla sonuçlanıyor²⁶. Bir anlamda kadının içgüdüsel olarak cinsel aktivitelerden utanması, nefret etmesi, bunları gizlemesi de isteniyor. Utanç duygusu ise kontrol tehlike altında olduğunda ortaya çıkıyor. Ailenin kadın üyeleri namuslarını kirlettiklerinde aile büyük bir utanç duyuyor. Kadın utanmaz olarak nitelendiriliyor. Erkekler kadınların namuslarını koruma görevi verildiği için asıl utancı onlar duyuyorlar. Çünkü erkek kadının namusunu korumakla yükümlüdür ve kadın onu kaybederse erkek utanç duyar. Yani kadının davranışı erkeğin namuslu-şerefli olmasına ya da utanç duymasına yol açar. Erkek de toplumun ondan beklediği davranış biçimini yerine getirmek zorundadır. Geleneksel toplumlarda üçüncü boyut, toplumun işe karışması ve şiddeti kabullenmesi. Toplum içerisinde ailenin adı, şerefi için kadının davranışlarının kısıtlanması ve kontrol edilmesi gerekmektedir²⁷. Toplumun devreye girmesiyle “namus” bireyin veya bir grubun olayı olmaktan çıkıp herkesin olayı haline geliyor. Şerefli olmak toplumda kabul edilmeyi sağlıyor.

Yapılan araştırmalar “namus”, “intikam”, “şeref”, duygularının geleneksel Türk toplumunda daha kuvvetli olduğunu gösteriyor. Sunar ve Özgür çalışmalarında ileri sürdükleri “alt kültür şiddeti” kavramına dikkat çekerek, bunun geleneksel değerlerle birlikte Türkiye’deki olayları desteklediğini ve töre/namus cinayetlerinin teşvik ettiğini ileri sürüyorlar²⁸. Onların bu tezini destekleyen Doğu Ergil’in “Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Sosyolojik Araştırmasını” yaptığı çalışmasında da temel bulgu en çok alt-sınıf içinde cinayet işlendiği, orta sınıfta azaldığı, üst sınıfta görülmediğidir. Sınıflar

²⁵ Nancy V.Baker ve diğerleri, “Family Killing Fields/Honor Rationales in Murder of Women”, *Violence Against Women*, Vol 5, No.2, February 1999, s.166

²⁶ “a.g.m”, ss.168-169

²⁷ “a.g.m.”, ss.170-171

²⁸ S.Özgür, “a.g.m.”, s.352

arası namus anlayışında farklılık olduğu da ortaya çıkıyor²⁹. Benzer duruma bir Akdeniz ülkesi olan komşumuz Yunanistan'da da rastlanıyor. Geleneksel Yunan kültüründe aile onurunu savunmak için kadınları öldürmek suç sayılmıyor, aksine beklenen ve vefakar bir davranış olarak nitelendiriliyor. Günümüzde geleneksel değerler değişmiş olmasına rağmen Yunanistan'da 1960-63 yılları arasında yapılan bir araştırma "namus cinayetlerinin" %46'sının köylerde, %42'sinin büyük şehirlerde, %12'sinin ise küçük şehirlerde işlendiğini gösteriyor. Şehirlerde işlenen cinayetlerin ise köyden kente göç eden, geleneksel değerleri taşıyan kişiler tarafından işlendiği ortaya çıkıyor³⁰. Orada da daha çok alt sınıf bu cinayetleri işliyor.

Çoğu zaman gelenekler, töreler sorgulanmıyor. Yüzyıllardan beri var onu biz mi değiştireceğiz, yazımız böyleymiş diyerek işi kadere bırakanlar da var³¹:

"-Yani Memet'in kızını öldürmesi Allahtan mı?

-Tabî...Takdiri ilâhi.

-Kezban'ın orospu olması da mı Allahtan?

-Elbette.

-Öyleyse... siz Allaha pek acayip bir iş gördürüyorsunuz...Kirli bir iş.

Günümüzde Türkiye'de ve dünyada töre/namus cinayetleri

Töreyle bağlı olarak işlenen namus cinayetleri ne yazık ki Türkiye'de ve bazı ülkelerde devam ediyor. Türkiye'de töre cinayetlerinin yoğun olarak yaşandığı bölge aşiret kültürünün egemen olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Aslında töre göçebelik döneminin değerler sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Aşiret kavramını Ortadoğu antropolojisi bağlamında kullanılan şekliyle ele alan Lale Yalçın Heckmann, aşireti, "birbirine bir şekilde akraba olduğuna inanan, birbirine karşı çeşitli yükümlülükleri ve ortak bir **ahlak** kodları olan toplum" şeklinde nitelendiriyor. Ve Ortadoğu'daki aşiretlerin

²⁹ Doğu Ergil, A Sociological Analysis of Honor Crimes in Turkey", ODTÜ Gelişme Dergisi, No.2, Yaz 1978, s.65

³⁰ Constantina Safilios-Rothschild, "Honour Crimes in Contemporary Greece", The British Journal of Sociology, Vol.20, No2, June 1969, s.210

³¹ K.Tahir, a.g.e., ss.105-106

babasoyundan gelen bir akrabalığı takip ettiğini belirtiyor³². Bu durumda aşiret devamı için törelerin sürdürülmesi kaçınılmaz görünüyor.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki töre cinayetlerinin ardında yörenin toplumsal olarak içe kapanık olması ve yüzyıllardır süre gelen üretim ilişkilerinden toplumsal örgütlenmeye kadar her alanı etkileyen aşiret, ağalık yapısından kaynaklanıyor³³. Henüz bu yapılanmada bir değişiklik yok. Yavaş yavaş değişmesine yönelik kıpırdanmalar olsa bile çok yetersiz.

Aşiretin namusu için aile meclisi karar vererek ailenin kadın üyelerini öldürebiliyor. Örneğin 2000 yılında yaşanan 14 yaşındaki Azize Tumbul (14 yaşında komşularının oğluna aşık olur/Akçakale Yolu Kuyubaşı köyü) olayında aile meclisi toplanarak ölüm cezasında karar kılar ve Azize'nin ağabeyleri onu Fırat nehrine atarlar ancak kız köprüünün ayağına takılır ve onu gören köylüler tarafından kurtarılır. Yakalanan ağabeyler doğru yaptıklarını ve Azize ölmediği için üzüldüklerini ve **aşiretin** yüzüne nasıl bakacaklarını söylerler³⁴. Şanhurfa'nın bir köyünden yükselen ses de bu zihniyeti doğrulamaktadır³⁵: *“Bak bacım her kız sevdiğine kaçarsa yol olur. Bu kez hepsi kaçmaya başlar ve aşiret bozulur. Benim kardaşım böyle bir şey yapsa keserim onu ha keserim”*.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde aşiretlerin gücü yadsınamaz. Feodal yapının da etkisiyle töreler, gelenekler vazgeçilmez hale gelmekte. Feodal değerler kadının toplumsallaşmasını engellemekte, onu üretimin dışına iterek, ikinci sınıf vatandaş haline getirmekte. Çokeşli evlilik, berdel, imam nikahı, töre cinayetleri, akraba evliliği, çok çocukluluk, kan bedeli karşılığı evlenme Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin gerçekleri. GAP İdaresinin bir araştırmasına göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kadınların %52,4'ü akrabasıyla evleniyor. %44,7'si aynı aşiretten biriyle evleniyor. Evlenme oranları ise %36,5 15 yaş altı, %55,3 16-20 yaş arası³⁶. Aslında bu veriler kadın için ikincil konunun devam ettiğinin birer göstergesi.

1996-2002 arasında işlenen töre cinayetlerine ait gazete haberlerinden elde edilen bulgularda öldürülen kadınlar 12-21 yaş arasında, çoğu bekar, Arap aşiretine bağlı ailelerden geliyorlar, öldürülme nedenleri ise, sevdiğine kaçma, evlilik dışı hamilelik, evden kaçma, sinemaya gitme, tecavüze uğrama, evlenen

³² Lale Yalçın Heckmann, “Göçer ve Yarı-Göçer Toplumlarında Cinsiyet Roller ve Kadın Stratejileri”, *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Şirin Tekeli(ed), 3.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s.278

³³ Mehmet Faraç, *Töre Kısacasında Kadın*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.122

³⁴ Sabah, 11.05.2000

³⁵ Milliyet, 08.03.1998

³⁶ Cumhuriyet, 02.08.2000

kızın bakire olmaması; öldürülme şekilleri, nehre atma, traktörle ezme, boğazını kesme, silahla öldürme şeklinde. Cinayeti genellikle aileden küçük kardeşin işlediği görülüyor. Onun yanı sıra ağabey, baba veya ailenin diğer erkek bireyleri de işliyor. Ölüm kararı aile meclisi içinde alınıyor.

Türkiye'nin yanı sıra, Pakistan, Hindistan, Brezilya, Ürdün, Yemen, Mısır gibi ülkelerde de namus cinayetleri var. Ne yazık ki bu cinayetlerin sürdürülmesinde ceza yasalarının erkeğin lehine olması önemli bir etken. Bunun yanı sıra bu bölgelerdeki ataerkil-kabile geleneklerini de unutmamak gerekir.

Pakistan'da son yıllarda kadınlara yönelik şiddet ve namus adına işlenen cinayetlerde önemli bir artış var. Kırsal kesimdeki feodal ve aşiret yapısının şehir merkezlerine yayılması bunda önemli bir etken olarak gösteriliyor. Senatoda namus cinayetlerini destekleyici konuşmalar yapan senatörlerin var olduğu Pakistan'da öldüreni suçlamak, ceza vermek yerine kadına karşı şiddeti körükleyen davranışlar sergileniyor³⁷. Değişik ülkelerde değişik adlar altında süregelen töre cinayetleri Pakistan'da karşımıza "**karo-kari**" geleneği olarak çıkıyor. Bu gelenek yüzünden Pakistan'da her yıl yüzlerce kadın ölüyor. 2000 ve 2001 yıllarında karo-kari geleneği yüzünden ölen kadınların sayısı 1000'e yaklaşıyor. ³⁸ 2002 yılının ilk dört ayında ise 205 kadın aile namusu adına öldürülmüş (Bir önceki yılın aynı dönemine oranla %50 artmış)³⁹. Hiç kuşkusuz bu rakamlar istatistiklere yansıyanlar. Bir de yansımayanlar var. Karo-kari geleneğine göre örneğin evlenmeden önce bir erkekle ilişkisi olduğu şüphe edilen bir genç kız rahatlıkla öldürülebiliyor. Çoğu zaman katil ceza almıyor⁴⁰. Pakistan'da Surkkhur, Larkana bölgelerinde hızla artan karo-kari cinayetlerinde birkaç olay dışında neden maddi kazanç sağlamak⁴¹. Bunun için yine kadın ve namus olgusu kullanılıyor. Zengin olmak amacıyla kadınlar kullanılmakta, koca karısını **kari** ilan ederek köydeki zengin bir erkekle ilişkisi olduğunu belirtmekte, suçlanan adamı affetmek için para alıp, karısını, kız kardeşini de namusunu temizlemek adına öldürebilmektedir. Yine birine şantaj yapıp para almak isteyen koca karısını kari ilan ederek öldürür ve adamdan affetme karşılığı olarak para alır. Pakistan'da bu konuda çalışmalar yapan Tahira Khan,

³⁷ Pakistan NGO Review Beijing+5, February 2000, ss:48-49.

³⁸ Women Living Under Muslim Laws Newsheet, "Karo-kari on the Rise in Pakistan", Vol. XIV, No.1, March 2002, s.17

³⁹ Women's International Network NEWS, "Pakistan: UNICEF Reports Honor Killing of Women Persist", Vol.28, No:3, Summer 2002, s.28

⁴⁰ Women Living Under Muslim Laws Newsheet, "The barbaric code of karo-kari", Vol.XIII No.1, Feb.-March 2001, s.14

⁴¹ A.g.e., "Karo-kari killings termed un-Islamic", Vol. XIII No.1, Feb.-March 2001, ss.127-128

bekar kadınların, kız kardeşlerin, kız yeğenlerin kan bağı olan akrabalar tarafından işlenen cinayetlerin %80'inde de nedenin mülk, sınıf, kast çıkarı olduğu yapılan araştırmaların ortaya koyduğunu belirtmektedir. Mal bölünmesin diye akrabalar arası evlilikler yaygın olup, kızların buna itiraz hakkı yok, aksi ölüm. Başlık parası için yaşlı erkeklerle evlendirilmek istenen 12,13 yaşındaki kızlar itiraz ederlerse öldürülürler⁴².

Arap toplumlarındaki töre cinayetlerini inceleyen Lama Abu-Odeh⁴³, Arap erkekleri için bekaretin çok önemli olduğuna dikkat çekiyor ve Arap kültüründe kız kardeşin bekaretinin erkeğin toplumsal sorunu olduğunu belirtiyor. Onu utandıran kız kardeşini öldürmeyen erkek toplumda değerini kaybediyor. Arap toplumunda ailede erkeğin namusu kadının davranışına bağlı (namus cinayetlerinin işlendiği bütün ülkelerde olduğu gibi).

1998 yılında Bengladeş'te 200, Mısır'da 52, Ürdün'de 20, Lübnan'da 36, Filistin'de 177 kadın namus cinayetine kurban gitmiştir⁴⁴. Mısır'da tecavüze uğrayan kadınların %47'si ailesi tarafından öldürülmüştür⁴⁵.

Filistin'de namus cinayetlerini inceleyen Suzanne Ruggi, kadın örgütlerinin cinayetler karşısında etkin olmaya çalıştıklarını ancak engelleyemediklerini belirtiyor. Filistin toplumunda ailenin en önemli temel taş olduğunu belirten Ruggi namusun korunmasından aile sorumlu diyor⁴⁶. Kadınlar konusunda çalışma yapılan kuruluşlar bu konuya eğilmiş durumdadır (Kadınları Güçlendirme Projesi, Kadınlara Yasal Yardım ve Danışma Merkezi gibi) Amaçları hem ihtiyaçları olduğunda kadınlara yardım etmek hem de bu konuda duyarlı olunması için büyük kampanyalar düzenlemek. 1994 yılında İsrail'deki Filistinliler için Namus Cinayetlerine karşı Koalisyon (Abdaeel arapça, alternatif) grubu oluşturulmuş. Çünkü burada kadınlar üç sorunla karşı karşıya bulunuyorlar: 1-İsrail'de kadın olmak, 2-İsrail'de Arap azınlıktan olmak, 3- patriarkal toplumda Arap kadını olmak. Arap ailesinin değerleri burada da devam ediyor. Abdaeel, Filistin toplumunda önemli bir tabu olan "aile

⁴² Tahira Khan, "Namus Cinayetleri: Tanımına ve İçeriğine Bir Bakış", *Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı*, İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi Yayını, 2002, s.

⁴³ Lama Abu-Odeh, "Crimes of Honor and the Construction of Gender in Arab Societies", *Women and Sexuality in Muslim Societies*, Pınar İlkaracan(ed), İstanbul, A Publication of Women for Women's Human Rights, 2000, s.373

⁴⁴ <http://www.iran-bulletin.org/eagleeye27-28.html>

⁴⁵ *World Report on Violence and Health*, Etienne G.Krug and others (ed), World Health Organization, Geneva 2002, s.93

⁴⁶ Suzanne Ruggi, "Commodifying Honor in Female Sexuality. Honor Killings in Palestine", *Women and Sexuality in Muslim Societies*, Pınar İlkaracan(ed), İstanbul, A Publication of Women for Women's Human Rights, 2000, s.

namusu” kavramını değiştirmeye çalışıyor. Bunu yaparken her kesimi işe katıyor. Politik, sosyal, dini alanda lobiler yapıyor⁴⁷.

Töre/namus cinayetlerinin işlendiği toplumlarda gönüllü kadın kuruluşları ellerinden gelen çabayı gösteriyorlar ancak yasaları ve zihniyeti değiştirmek hiç de kolay görünmüyor.

Cinayetleri teşvik eden kanunlar

Töre/namus cinayetlerinin önüne geçilememesinin en önemli nedeni ceza kanunumuzdaki boşluktur. Geleneksel namus anlayışının neredeyse sözcüsü olan ceza kanunu maddeleri namus adına işlenen töre cinayetlerini teşvik eder niteliktedir. TCK. 462. maddesinde “adam öldürme veya müessir fiilin...zina yapmış veya gayri meşru cinsi münasebetle bulunmuş olduğundan şüphe edilmeyecek surette görünen koca, karı, kız veya erkek kardeş ve fürrundan biri...tarafından işlenmesi halinde, cezanın sekizde bire kadar indirilebileceği” bildirilmiştir⁴⁸. Hatta ağır hapis cezası hapis cezasına da çevrilmektedir. Namus suçları hoş görülmektedir Hafifletici unsurlar kullanılmaktadır. Küçük yaşta çocuklara cinayet işletilmekte, tahrik olduğu belirtilmektedir. Töreler neden gösterilerek ceza indirilebilmektedir.

Bur maddede görüldüğü gibi **namus** adına öldürülen kadını, öldüren kişiye TCK’nun 51. maddede düzenlenen “*haksız tahrik*” hükümleri uygulanarak, verilecek cezada indirim yapılmaktadır. Tahrik sonucunda suçun işlendiğine dikkat çekilmektedir.

Bugün Türkiye’de olduğu gibi Müslüman ülkelerin bazılarının ceza kanunlarındaki hükümlere baktığımızda birçok ülkede namus cinayeti işleyen kişinin ya ceza almadığı ya da hafifletici nedenler göz önüne alınarak ceza indiriminden yararlandığını görmekteyiz⁴⁹: 1840 Osmanlı Ceza Kanunundan alınan (1810 Fransız Ceza Kanundan alınmış) **Lübnan** Ceza Kanununun 562. Maddesi; karısını veya bir başka akrabasını, kızını zina yaparken, biriyle ilişkideyken yakalayıp öldürürse veya yaralarsa önceden tasarlamadığı düşünülmektedir ceza almaz. Ancak 1999 yılında yapılan bir düzeltme ile, önceden tasarlamazsa ceza indirimi uygulanıyor. **Ürdün** Ceza Kanunu 340.madde; kadın akrabalarını öldüren erkeklerin beraat edebilmesi için, kadının illegal cinsel

⁴⁷ “Albadeel Coalition Against “Family Honor” Crimes”, ” *Women and Sexuality in Muslim Societies*, Pinar İkkaracan(ed), İstanbul, A Publication of Women for Women’s Human Rights, 2000, ss.399-400

⁴⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, *Kadın Ait Komisyonu Raporu*, Ankara:1993, s:54

⁴⁹ Women’s International Network NEWS, No. 26-4 Autumn 2000, ss:38-39

ilişkiye girmiş olması şartını koyuyor. Ancak ceza indirimi var. Ürdün Parlamentosu da namus cinayetinde cezadan muaf olmayı destekliyor. **Umman** Ceza Kanunu 252.madde; erkek karısını, kız kardeşini, kızını, annesini öldürürse ceza indirimi ya da beraat uygulanıyor. **Kuveyt** Ceza Kanunu 153.madde karısını, kızını, annesini, kızını öldüreni koruyor. Ceza indiriliyor, üç yılı geçmeyecek hapis cezası veya para cezası veriliyor. **Mısır** Ceza Kanunu 237. maddesine göre karısını, kızını, annesini, kız kardeşini öldüren ceza indirimi uygulanıyor. Diğer Arap ülkelerinden farklı olarak ceza indirimini kurbanının kocasına daha çok uyguluyor. **Birleşik Arap Emirlikleri** Ceza Kanununun 334.maddesi karısını, kız kardeşini, kızını öldürenler hakkında ceza indirimi uyguluyor. Karısını zina halinde öldüren de ceza indirimi var. **Fas** Ceza Kanunu 418. maddeye göre karısını öldüren veya yaralayan erkeğe ceza indirimi var. Ceza kanununun 420.maddesine göre de ailenin reisi evinde ailedeki kadınlardan birini illegal cinsel ilişki halinde yakalayıp, yaralarsa ceza indirimi var. **Irak** Ceza Kanununun 409.maddesine göre karısını, ailenin diğer kadın üyelerinden birini öldüren erkeğe ceza indirimi var. **Tunus** Ceza Kanununun 207.maddesine göre karısını öldüren kocaya ceza indirimi uygulanıyor.

Türkiye’de olduğu gibi bu ülkelerde de kadın kuruluşları yasalardaki eşitsizliğin giderilmesi için çalışmalar yapıyorlar ancak parlamentolarda erkek egemenliği devam ettiği sürece eşitsizliğin ortadan kaldırılması zor görünüyor. Kadın bakış açısına sahip kadınların parlamentolarda daha çok yer bulması gerekiyor.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Şu ölümlü dünyada en zor mesele

*namus meselesi...”*⁵⁰

Kemal Tahir’in **Namuscular** adlı romanındaki kahramanın deyiimiyle bu *en zor mesele* ve onun getirdiği töre cinayetleri çözümsüz değil. Önemli olan bu meseleleri doğuran nedenleri ortadan kaldırmak ve zihniyeti değiştirmek.

Namus suçları kadına karşı uygulanan bir şiddettir ve ceza kanununda bu şekilde ele alınmalı, aynı zamanda kadın aleyhine olan bu töreler için hükümetlerin yasaları yeniden yaparken, uygulayacakları politikaları ve eğitim

⁵⁰ K.Tahir, a.g.e., s.80

programlarını belirlemeleri gerekmektedir. Ceza kanunundaki özel indirim kaldırılmalı, reşit olmayan erkek çocuklara cinayet işletilerek ceza indiriminden faydalanılmasının önüne geçilmelidir.

Sorun sadece ceza kanununda yapılacak düzenlemelerle sona ermemektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde insanları bu cinayetleri işlemeye sevk eden unsurlar ortadan kaldırılmalı. Ak caydırıcı önlemler alınmalıdır. Öncelikle bu bölgeye daha çok yatırım yapılmalıdır. Bu konu sadece eğitimle halledilemez. Feodal kurallar geçerli ama bunların yıkılması gerekiyor. Ayrıca olayı ekonomik boyuttan çıkarmak için istihdam olanakları yaratılmalıdır. Bireylerin akrabalık sistemine sıkı sıkı bağlanmalarına neden olan ekonominin dışı kapalı olmasının önüne geçilmesi için sanayi toplumunun gerekleri yaşama geçirilmelidir. Başlık parası, çokeşlilik, berdel gibi daha çok yöreye özgü geleneklerin önü kesilmelidir. Töre cinayetleri konusunda halk bilinçlendirilirken güvenlik güçleri de bu konuda hassas davranmaya teşvik edilmelidir. Hiç kuşkusuz kişileri bu cinayetlere işlemeye iten ölç alma duygusunun, toplum baskısının ortadan kaldırılması gerekmektedir. ÇATOM bölgede (Çok amaçlı toplum merkezleri) çözüm olabilir. Çünkü buraya katılan genç kızlar eve para götürdükleri için babalarının onları zorla evlendiremeyeceklerini söylüyorlar. Az çocuk istiyorlar, okumak istiyorlar.

Bu arada Türkiye verdiği taahhütleri ve imzaladığı anlaşmaları yaşama geçirmelidir. Türkiye'nin de taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 2. maddesi f bendi şöyle demektedir. *"Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları değiştirmek veya geçersiz kılmak için, yasal düzenlemeler de dahil, gerekli bütün önlemleri almak"*, gerekmektedir. g bendi ise *"kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal cezai hükümleri ortadan kaldırmalı"* demektedir⁵¹. Türkiye bu sözleşmeye uymayı taahhüt ettiğine göre kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan konuları değiştirmek durumundadır. Türkiye töre cinayetlerini f bendine bağlıorsa ceza kanunundaki değişiklikleri ona göre yapmalıdır.

Türkiye 2000 yılının haziran ayında New York'ta yapılan "Pekin+5" toplantısında "namus suçları" ve "zorla evlendirme" konularını gündeme getirmiştir. Bu konular ilk defa uluslararası bir anlaşma metnine girerek kadına karşı şiddet olarak adlandırılmıştır. Gelenek ve görenek adı altında bir tabu haline getirilen bu konular tartışılmış ve hükümetler bunları önleyici tedbirleri

⁵¹ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, İ.Ü.Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1990,s.4

almakla yükümlü tutulmuşlardır⁵². Türkiye'nin bu konudaki taahhüdü şu şekildedir⁵³: “*Namus suçları ve zorla evlendirmenin kadına karşı şiddet kapsamında ele alınması. Hükümetlerin bu zararlı gelenek ve göreneklerin uygulanmasına son vermek için yasalar, politikalar ve eğitim programları gibi önlemleri geliştirmek, benimsemek ve eksiksiz uygulamakla ve yerel kadın gruplarıyla işbirliği yaparak bu zararlı geleneksel uygulama ve adetlerin kadınların insan haklarını nasıl ihlal ettiği konusunda toplumsal ve bireysel bilinci yükseltmekle yükümlü tutulması.* Türkiye bu taahhütlerini bir an önce yaşama geçirmek durumundadır.

Töreye aykırı davranan kadın kaçarsa ne yapmalı? Nereye sığınmalı? Bu da önemli bir konu. Bu konuda kadınlara yardım edecek birimler kurularak gönüllü kuruluşların ve Kadın Bakanlığının desteği ile sığınma evleri yaygınlaştırılabilir. Elbette bu kesin bir çözüm değildir. Ancak geçiş sürecinde ve kaçan kadının ondan sonraki yaşamını planlamada yardımcı olabilir.

Kadının bedeninin erkek tarafından denetlenmesi gerektiği düşüncesini değiştirmeden kadına uygulanan her türlü şiddetin sona ermesi biraz zor görünüyor. Bu noktada bekarete ve namusa bakışın değişmesi gerekiyor. Türkiye’de kadınların bile büyük çoğunluğunun bekareti bir kadın için önemli ve namus simgesi olarak gördüğü bir gerçek. Örneğin 2000 yılında yapılan “Türkiye Kadın Profili” araştırmasında kadınların %89’u bekareti namusun simgesi olarak görüyor⁵⁴.

Namusun cinsellikten farklı bir anlam kazanması, bekaretin namusla özdeşleştirilmemesi için geleneksel toplum değerlerini bir kenara bırakmak gerekiyor. Gerek Türkiye’de gerekse töre cinayetlerinin görüldüğü diğer ülkelerde olsun eğitim, istihdam, sağlık, yatırım olanaklarının artırılması ve sanayi toplumunun değerlerinin gerektiği gibi benimsenmesi bu cinayetlere ilk aşamada dur demese bile azaltacak ve zamanla sona erdirecektir.

⁵² Pekin +5: Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye’nin Taahhütleri, Kadının İnsan Hakları Projesi-New Ways, 2001, s.37

⁵³ A.g.e., s.40

⁵⁴ Efes Pilsen, Türkiye Kadın Profili, Aralık 2000, s:101

KAYNAKLAR

- Abdaeel Coalition, "Abdaeel Coalition Against 'Family Honor' Crimes", **Women and Sexuality in Muslim Societies**, Pınar İlkkaracan (ed), İstanbul, A Publication of Women for Women's Human Rights, 2000, ss:399-402
- Abou-Zeid, Ahmed. "Honour and Shame Among The Bedovis of Egypt", **Honour and Shame: The Values of the Mediterranean Society**, J.G.Peristiany (ed), The University of Chicago Press, Chicago, 1966
- Abu-Odeh, Lama. "Crimes of Honor and the Contruction of Gender in Arab Societies", **Women and Sexuality in Muslim Societies**, Pınar İlkkaracan (ed), İstanbul, A Publication of Women for Women's Human Rights, 2000, ss.363-380
- Arif, Ahmed. **Hasretinden Prangalar Eskittim**, 43.baskı, İstanbul, Everest Yayınları, 2002
- Aslan, Hıdır. **Tanrı ve Kadın**, İstanbul, Berfin Yayınları, 1999
- Baker, Nancy V. and others, "Family Killing Fields/Honor Rationales in the Murder of Women", **Violence Against Women**, Vol 5 No.2, February 1999, ss.164-184
- Berktaş, Fatmagül. **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, İstanbul, Metis Yayınları, 1996
- Campbell, J.K. **Honour, Family and Patronage :A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community**, Oxford University Press, 1964
- Cumhuriyet**, 02.08.2000
- Devlet Planlama Teşkilatı, **Kadın Alt Komisyonu Raporu**, Ankara, 1993
- Efes Pilsen, **Türkiye Kadın Profili**, Aralık 2000
- Ergil, Doğu. "A Socological Analysis of Honor Crimes in Turkey", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, No.2, Yaz 1978, ss. 26-65
- Faraç, Mehmet. **Töre Kısacasında Kadın**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1998
- Gökçe, Birsen. "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", **Aile Yazıları I Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihsel Süreç**, Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem (der), Ankara, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1990, ss.205-223
- International Encyclopedia of the Social Sciences**, Vol. 6, Mc.Millan and Free Press
- International Encyclopedia of the Social Sciences**, Vol.11, Mc.Millan and Free Press
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi**, İ.Ü.Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 1990
-

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **Cultural Values and Population Action Programs: TURKEY**, Report prepared for UNESCO, 1977
- Kandiyoti, Deniz. **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar / Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, İstanbul, Metis Yayınları, 1997
- Kardam, Filiz, "Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler", **Töre Cinayetleri-Panel Bildirileri**, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1999, ss. 87-96
- Khan, Tahira "Namus Cinayetleri: Tanımına ve İçeriğine Bir Bakış", **Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaşım Hukukun Yaklaşımı**, İstanbul, İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi Yayını, 2002, ss.122-130
- Kim**, Mayıs 1996
- Kuran'ı Kerim ve Yüce Meali**, (Türkçe anlamı, çev. Elmalılı Hamdi Yazır, Şenyıldız Yayınevi)
- Milliyet**, 08.03.1998
- Özgür, Serap ve Diane Sunar, "Social Psychological Patternes of Homicide in Turkey. A Comparison of Male and Female Convicted Murderers", **Sex Roles, Family and Community in Turkey**, Çiğdem Kağıtçıbaşı (ed), Indiana University Turkish Studies 3, 1982, ss. 349-381
- Pakistan NGO Review Beijing+5**, February 2000, ss. 48-49
- Pekin+5: Birleşmiş Milletler'de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri**, Kadının İnsan Hakları Projesi-New Ways, 2001
- Ruggi, Suzanne. "Commodifying Honor in Female Sexuality. Honor Killings in Palestine", **Women and Sexuality in Muslim Societies**, Pınar İlikaracan (ed), İstanbul, A Publication of Women for Women's Human Rights, 2000, ss. 393-397
- Sabah**, 11.05.2000
- Safilios-Rothschild, Constantina. "Honour' Crimes in Contemporary Greece", **The British Journal of Sociology**, Volume 20 No.2, June 1969, ss.205-218
- Şimşek, Sefa. **Törelere Aynasında Doğu ile Batı**, Bursa, Asa Kitabevi, 1998
- Tahir, Kemal. **Namuscular**, 4.basım, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1994
- Tezcan, Mahmut. **Türklerle İlgili Stereotipler ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme**, Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1974
- Türkçe Sözlük**, Ankara, Dil Derneği Yayınları, 1999
- TÜSİAD, Türk Toplumunun Değerleri**, İstanbul, 1991
- Women Living Under Muslim Laws Newsheet**, "Karo-kari on the Rise in Pakistan", Vol.XIV, No.1, March 2002, s. 17

Women Living Under Muslim Laws Newsheet, “The Barbaric Code of Karo-kari”, Vol.XIII, No.1, February-March 2001, s14

Women Living Under Muslim Laws Newsheet, “Kro-kari killings termed un-Islamic”, Vol.XIII, No.1, February-March 2001, s15

Women’s International Network, No.26-4 Autumn 2000 , s: 54

World Report on Violence and Health, Etienne G.Krug and others (ed), World Health Organization, Geneva, 2002

Yalçın Heckmann, Lale. “Göçer ve Yarı-Göçer Toplumlarında Cinsiyet Roller ve Kadın Stratejileri”, **Kadın Bakış Açısından Kadımlar**, Şirin Tekeli (ed), 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, ss.277-290